

L'ESGLÉSIA DE TORRENT: ORGANITZACIÓ I CONSTRUCCIÓ D'UNA ESGLÉSIA CATALANA DEL SEGLE XVIII

RAMON RIPOLL I MASFERRER

DEPARTAMENT D'ARQUITECTURA I ENGINYERIA DE LA CONSTRUCCIÓ,
UNIVERSITAT DE GIRONA.

despatx.f.ripoll@coac.net

Paraules clau: *arquitectura preindustrial religiosa, segle XVIII, tecnologia de la construcció*

The church of Torrent: *organization and construction of a Catalan Church of XVIIIth century*

Summary: *Analysis of the construction of the church of Sant Vicenç de Torrent in the Baix Empordà, Catalonia, between 1724 and 1734.*

Key words: *religious pre-industrial architecture, XVIIIth century, construction technology*

L'exemple que analitzem (de l'església de Sant Vicenç de Torrent, al Baix Empordà, realitzada entre 1724 i 1734) fa evident que la construcció de moltes esglésies rurals catalanes del segle XVIII es va dur a terme amb relativa facilitat (temps curt), malgrat la importància de l'edificació i els pocs recursos disponibles (materials i econòmics). Una característica que demostra que sovint l'arquitectura preindustrial de funció religiosa (model barroc funcional) estava perfectament engalzada en una tecnologia simplista (fàcil d'organitzar i d'executar).

Aquest estudi es fonamenta en dos fonts documentals: el plec de condicions o taba de l'obra i el llibre de comptes de la fàbrica de l'església de Torrent. El primer document, de l'Arxiu Històric de Girona (AHG), evidencia les condicions contractuals (legals, econòmiques i tecnològiques) entre els representants de la parròquia de Torrent i el mestre de cases que construirà l'edifici. Mentre que el segon document, de l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG), especifica (a més dels dibuixos de plantes, alçats i seccions de la nova església, així com altres documents) la relació dels treballs d'ajuda realitzats pels feligresos del poble.

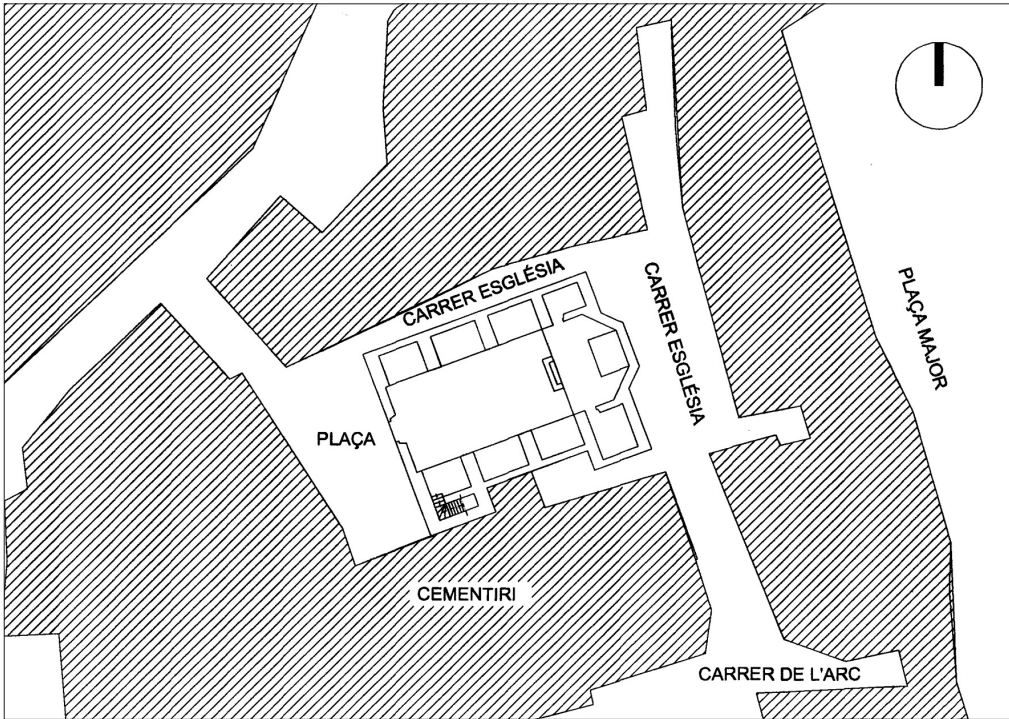

Figura 1. Planta. Situació de l'església actual de Torrent (dibuix R. R.).

Sabem que la idea de construir un nou temple sorgeix del fet de «...tenir una església molt petita, que fa que els feligresos han d'oïr missa des de fora, per la qual desitgen fer-la de nou i més gran».¹ Un problema que va fer reunir (21 de novembre de 1723) el mossèn (Barto-

1. Coneixem la necessitat d'una nova església en diferents escrits: «...trobant-se la dita església parroquial tant necessitada d'ampliar-se o fer-se nova per ésser aquella tant xica de tal manera que en els dies festius en les ocasions se celebren les misses matinal i major son molts els parroquians que no poden estar dins d'ella, sinó estan el un damunt de l'altre recolzats en els demés altars i amb molta incomoditat i indecència... 21 de novembre de 1723» (AHG: Notaria de Torrent, Tr. 15, p. 205-207, 1723).

meu Clos), l'alcalde (Francesc Cebrià), sis parroquians propietaris i setze parroquians menestrals.² La manca d'espai de l'antiga església devia ser important, ja que es va acordar en aquesta reunió la necessitat de construir una nova església amb la màxima celeritat. En la trobada també es va concretar demanar el cobrament d'uns deutes endarrerits que es devien a la parròquia (censals), gestionar aportacions diverses per part de l'autoritat de l'època i que el que quedava per pagar del cost de la nova església s'havia de repartir entre els veïns del poble proporcionalment segons les seves possessions. Un dels aspectes de major interès d'aquesta reunió preparatòria va ser decidir la possibilitat que l'aportació dels feligresos es podia fer monetàriament o bé realitzant feines d'ajuda a la construcció.³ Finalment, en aquesta reunió es va formar la junta responsable de gestionar l'obra.⁴

Tot fa pensar que des de l'inici el poble de Torrent va tenir clar que la nova església havia de construir-se al centre del poble: «...al costat de la plaça i per la qual necessita es un tros de terra i que antigament estava edificada una torre amb els seus valls i que actualment es troba, des de fa més de 60 anys, derruïda».⁵ Un fet que comportava demanar al capità ge-

2. Els parroquians propietaris foren: Miquel Parer, Pere Oller, Salvador Bertran, Miquel Siluestra, Joan Oller i Manuel Girbau. Mentre que els parroquians menestrals foren: Ramon Bares, Pere Molinas, Francesc Capellas, Geronim Gou, Antoni Catheura, Josep Gou, Salvi Cantó, Josep Frigola, Antoni Castelló, Miquel Carnisser, Joan Catheura, Pere Llach, Antoni Sureda, Vicens Parer, Llorens Xicars i Miquel Gussinyer (AHG: Notaria de Torrent, Tr. 15, p. 205-207, 1723).

3. Tenim coneixement, també, del valor monetari dels jornals i viatges corresponents a les ajudes: «...convocats (el batlle, el rector i els obrers de la parròquia) han resolt que nos donaria mes que 9 sous per cada junta se fara amb carreta per la dita fabrica y per cada jornal 7 sous.... 27 de juliol de 1727» (ADG: *Llibre de comptes de la fàbrica de l'església de Torrent*, p. 160, 1724).

4. Coneixem la planificació dels recursos econòmics disponibles per a la nova església: «...tant per pensions d'un censal de pensió anual de 9 lliures barcelonines que tots els anys la universitat dona a església de Torrent. Com per diner i blat pres per los regidors jurats passats de dita unitat dels bassins de dita Obra, i altres de dita església en el temps de les guerres passades per subvenció de dita universitat de 421 lliures, 14 sous. I així mateix esta duent la dita universitat a la capella de Sant Vicens del mont altrament dita de Sant Lloç en el terme de Torrent construïda per pensions de quatre diferents censals junts de pensió anual de 11 lliures, 15 sous que dita universitat fa i presta a dita capella, 209 lliures, 10 sous...».

Cal fer esment al relat del compromís de gestionar la nova construcció amb rapidesa: «...dites quantitats així repartides per cada habitant puga guanyar-se lo qual li toqui a pagar treballant per la fàbrica de dita església com fer pertrets, tragines i altres dins lo termini de 12 anys amb la declaració que el qui no vulgui treballar per la dita fabrica com per lo que li toqui a pagar segons la taula feta...».

Fou important l'autoritat atorgada als responsables de les obres: «...per quan per lo guia i direcció de dita fabrica de dita església novament feta se necessita de algunes persones. Per això deliberem i resollem sien elegides i nomenades aquelles persones de dita parròquia que més necessàries i convenients sien per acceptar dita fabrica. Prometent que aquelles persones així elegides feran o tindran per ben fet. I lo que tals persones manaran fer, ho faran i compliran sens dilació no excusa alguna obligant-ne per això com n'obliguen qualsevol dels sobre nomenats tots llurs bens mobles. Las quals persones així nomenades en cas de recusació o resistència dels sobre anomenats de obeir el que per ells se los serà menat puguen instar contra sos bens de aquell qui refusarà obeir... Torrent, 21 de novembre de 1723» (AHG: Notaria de Torrent, Tr. 15, p. 205-207, 1723).

5. Té molt d'interès la petició de compra del terreny: «...el rector y obreros de la iglesia Parroquial de Torrent Corregimiento de Gerona... que a ocasion de tener dicho lugar la Iglesia muy Pequeña... les han parecido conviniente fabricar la en el puesto y parage junto a la Plaza de dicho lugar y para dicho fin de la mencionada fabrica necesitan de un pedazo de tierra situado en

neral de Catalunya que vengués a la parròquia de Torrent la propietat d'aquests terrenys per a la construcció del temple.

Figura 2. Façana principal de l'església de Torrent (foto R. R.).

medio de dicho lugar cerca la plaza que antiguamente estava edificada una torre con sus valles y hoy dicha torre hace 60 años a esta parte se halla derribada y del todo derruida de forma que solo hoy algunas piedras enterradas de baxo tierra, y el expresado pedazo de tierra contiene de ancho de oriente a poniente 12 canas, y de largo de mediodia a septentrion lo mismo. Y linda por la parte de oriente con un huerto de Geronimo Gou jornalero, y parte con la plaza, a mediodia y poniente con las calles publicas que pasan por dicho lugar y a septentrion parte con Miguel Gusinyer y parte con dicho Geronimo Gou... concediendoles conjuntamente licencia y permiso para que por la misma fabrica se puedan valer de la piedra de dicha torre antigua y derruida que se halla enterrada de baxo de tierra... Barcelona, 24 de marzo 1724» (ADG: *Llibre de comptes*, 1724).

El superintendent general del Principat contesta poques setmanes després: «...he concedido a favor del rector de la Iglesia de Torrent Corregimiento de Gerona para el fin de fabricar Iglesia de un pedazo de tierra situado en medio de dicho lugar... cuyo establecimineto han pagado por entrada 56 reales de arditos y deven mejorar las cosas establecidas y por ellas y sus mejoras corresponder y pagar a la Real Hacienda todos los años 10 sueldos empezando a pagar la primera penscion dellos a 18 de abril de 1725 y seguidamente cada un año en igual dia... Barcelona, 18 d'abril de 1724» (ADG: *Llibre de comptes*, 1724).

Figura 3. Vista interior de l'església de Torrent (foto R. R.).

Figura 4. Vista posterior de l'església de Torrent (foto R. R.).

La forma

Sabem que l'arquitectura culta d'aquest període tendia a reproduir uns models establerts introduint variacions puntuals segons cada cas. Hem de reconèixer que la forma arquitectònica de l'església de Torrent, com tantes altres esglésies eminentment funcionals de l'època, té com a objectiu crear un espai interior senzill, lliure i lluminós. En aquest estava previst que el sol de migdia penetrés per les finestres laterals superiors, situades en les llunetes encarades a sud, i il·luminés l'espai interior de dalt cap a baix. Una il·luminació que ressegueix les voltes de canó de mig punt, dividides per trams mitjançant arcs doblers que li serveixen de reforç, que descansen puntualment (mitjançant llunetes) sobre els pilars que fan la funció de contraforts. Igualment, estava previst que el sol de ponent penetrés pel rosetó, situat a la part alta de la façana principal, i il·luminés l'església des del cor cap a l'altar agafant la llum de la tarda. La claror que penetra durant el dia a la nau central contrasta amb el clarobscur tant de l'entrada, coberta amb una volta de creueria del cor, com de les capelles laterals situades entre els contraforts de l'església, cobertes amb voltes de canó i llunetes laterals.

Cal remarcar, també, l'efecte d'unitat i tensió de l'interior de l'església remarcant per la uniformitat general de l'emblanquinat. Solament trobem pedres picades vistes en punts molt concrets com són les impostes (amb bossells) dels arcs formers i doblers, així com a les cantonades dels pilars interiors.

L'espai interior de formes juxtaposades i les variacions de la intensitat lumínica de l'interior contrasten amb l'arquitectura exterior despullada mitjançant façanes llises; unes parets acabades amb simple arrebossat de morter de calç i sorra i emmarcades per les arestes de les cantonades. En el cas de la façana principal, la faixa superior de pedra picada incorpora i articula el cos de la torre del campanar. En aquesta façana els complements decoratius es concentren a l'entorn de la porta principal de pedra picada. El més destacable d'aquest conjunt de característiques formals de l'església actual de Torrent és que les trobem perfectament dibuixades en els plànols del s. XVIII del mestre de cases Agustí Soriano.⁶

La tecnologia

Sabem que el mestre de cases que va construir l'església de Torrent fou Francesc Ferrer, escollit en concurs públic. En aquest cas, Ferrer es va comprometre a realitzar l'edifici segons un plec de condicions que definien d'una manera precisa unes normes preestablertes (condicions legals), unes característiques constructives (condicions tècniques) i unes formes de cobrament (condicions econòmiques).

Francesc Ferrer va acceptar seguir les condicions de «...fer l'església de 13 canes (20,8 m) de llum per la llargària observant les amplàries i alçades en tot i per tot com en la trassa proporcionant el que se li dona en totes les capelles i el campanar haurà de ser quadrat... estar

6. El plànol de la secció transversal, que suposem rectifica els plànols originals de l'inici de l'obra, data exactament de 1729.

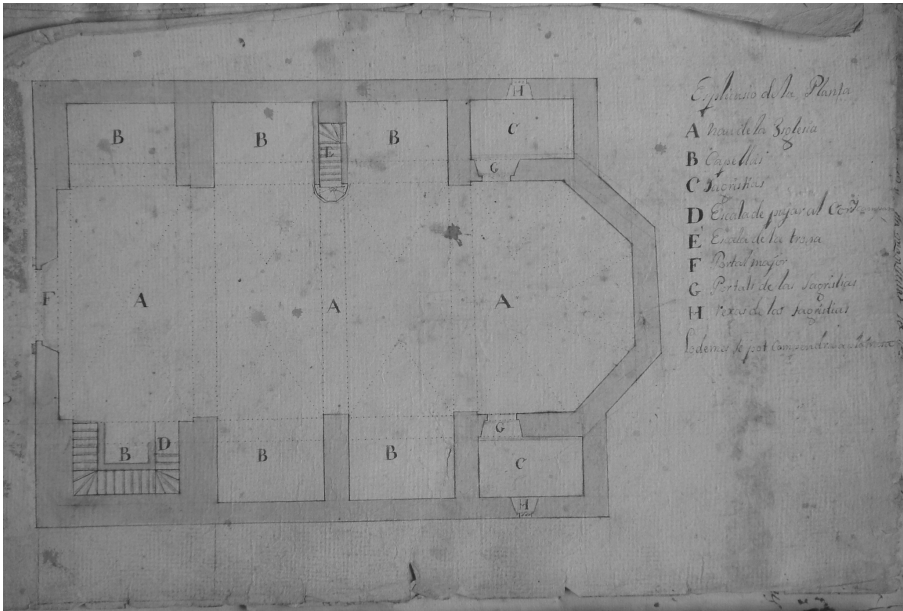

Figura 5. Planta de l'església de Torrent; plànol d'Agustí Soriano (Arxiu Diocesà de Girona).

Figura 6. Façana de l'església de Torrent; plànol d'Agustí Soriano (Arxiu Diocesà de Girona).

obligat a assistir al temps d'obrir els fonaments i assenyalar-los un pam mes gruixuts que no demostra la trassa».

Entre les descripcions dels sistemes constructius cal destacar: «...fer de pedra picada tallantada la porta major, i els vius de qualsevol cantonada exterior, cornises del campanar, espitlleres, i finestres... escala del cor, i escala de caragol per pujar al campanar, peu de la trona... fer una aigüera a la sagristia de quatre pams de llargària i dos pams i mig d'amplada, encaixada a la paret... fer tots els arcs de rajola i morter prim, i les voltes de les capelles sagristies i les del campanar d'esquerda, i el restant de les voltes de la nau de dita església, presbiteri i cor haurà de fer de rajola de dos gruixos, enfaixada per sobre amb faixos de 4 pams d'amplada (0,8 m)... fer una paret sobre els arcs de la nau per carregament dels cairats de la teulada deixant en dita paret dalt a la corona dels arcs una porta per comunicar-se d'una volta a l'altre. La teulada haurà de ser llata per canal, i paredar a teula plena amb els seus ràfecs per totes les teulades... enllosar la pedra picada el presbiteri i el restant com es la nau de la església, capelles, sagristia, i cor hagi d'enrajolar, i les voltes del campanar hagi d'enllosar de pedra picada cobrint el cimbori de rajoles o teules... rebatrer i adreçar totes les parets, i vius de les parets interiors, voltes i esqueixades, i revolts deixant tot ben lluit amb guix blanc, i les parets exteriors, tindrà de rebatrer a pedra vista».

Les obligacions principals que havia de complir el constructor eren les de «...fabricar dita obra degudament com es us i costum de bon mestre, reservant-nos també acció de reconèixer sempre que ens apareixerà i que el mestre hagi d'esmenar totes les faltes a sos gastos... cuidar de tota la resta com es pedra picada, i la pedra borda que faltará, antenes, fusta per vestides, cordes, i mans de mestra, manobres, i fusta per xindris, claus i mans de fuster per fer dits xindris, i totes les eines a sos gastos». També trobem especificat intervenir en l'església vella: «...l'església nova s'haurà de fer d'un seguit i s'ha d'espatllar la sagristia i presbiteri de la església vella fins als tres arcs i tapar dits tres arcs amb la paret que siga necessària i fer sobre la porta de la església vella 3 ventanals per posar les campanes».

Per altra banda, el poble es comprometia a «...donar calç amarada, arena, guix, rajoles, teules, cairats, llates, claus per les teulades, i les tragines tot fins a la plaça de dit poble corrent pel compte del mestre l'encairedar, i enllatar, com i també tant la pedra per picar com per aparedar hagi de ser calcinal... el poble li donarà casa suficient per la gent que se necessitarà per la dita obra, pagant el mestre l'arrendament de dita casa... la calç amarada se li haurà de portar a la plaça per fer morter».

Entre els elements complementaris que el mestre de cases havia de fer hi havia «...una mesa nova de pedra calsinal picada i tallantada per l'altar major de llargària d'11 pams (2,2 m) i 5 d'amplada (1 m), i així mateix hagi d'assentar les demés meses dels altars, i també hagi de mudar les fonts baptismals en el lloc a on se li assenyalarà, i aquelles posarà i assentarà amb la mateixa forma com estan posades avui en dia». Fins i tot s'especificava que havia de fer «...una aigua beneitera amb son peu treballada amb la mateixa forma que esta treballada la de l'església de Sant Feliu de Boada».

Entre les condicions sorprenents que es preveuen en el procés constructiu de l'obra destaca que el constructor havia de reconèixer l'estat de l'obra un any després de treure les voltes «...el mestre que emprendre dita fabrica haurà d'estar en dita obra després d'ésser desenxindriada 1 any i 1 dia».⁷

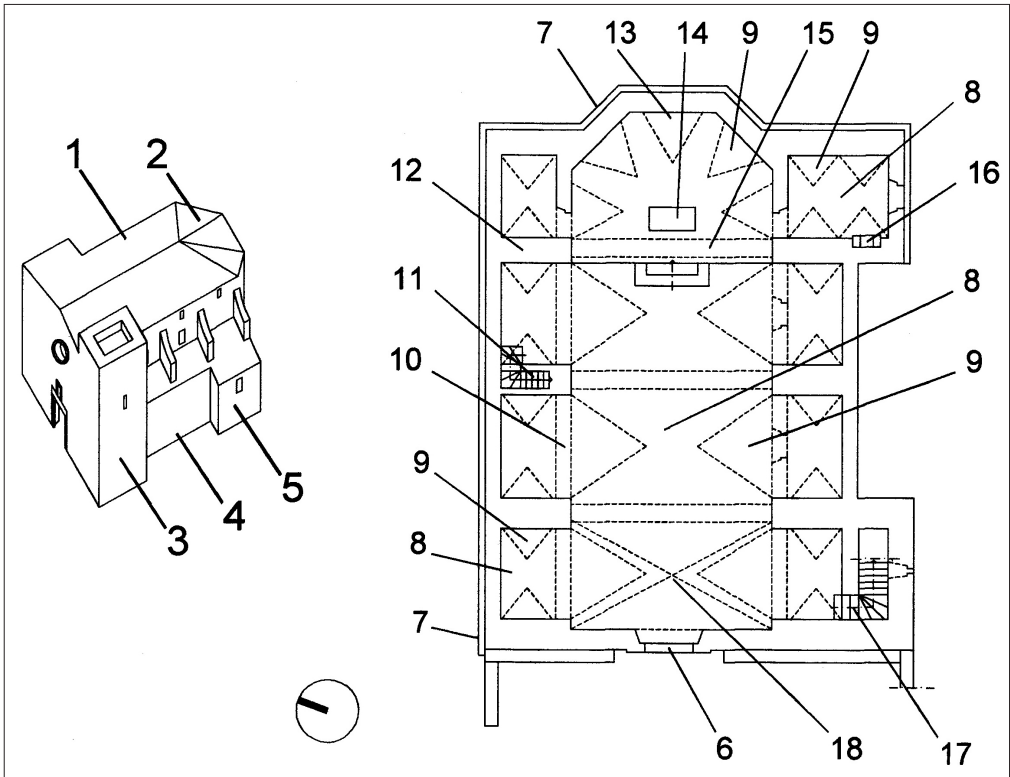

Figura 8. Anàlisi actual de l'església de Torrent: (1) nau central, (2) absis, (3) campanar, (4) capelles laterals, (5) sagristia, (6) porta principal, (7) banqueta, (8) volta de canó, (9) lluneta, (10) arc former, (11) escala trona, (12) contrafort, (13) retaule, (14) altar, (15) arc doblor, (16) aigüera, (17) escala campanar, (18) volta de creueria (dibuix R. R.).

La gestió

En aquest apartat cal ressaltar la informació detallada (del llibre de comptes de l'església de Torrent) dels treballs realitzats per cinquanta-cinc veïns durant els catorze anys que van durar realment les obres. Aquestes col·laboracions, que realitzava la gent del poble amb el mestre de cases, consistien fonamentalment a treure terra, tragar calç, transportar rajols,

7. AHG: Notaria de Torrent, Tr. 16, p. 57-8, 1724.

portar pedres, amarrar calç, etc. Com a curiositat trobem el compromís de col·laboració dels parroquians durant tot l'any menys en els mesos de major treball agrícola, «...el temps de les segues del blat i batre, verema i sembrar, no puguin demanar tragines».⁸

Tenim relacionades 1.042 anotacions de treballs realitzats pels veïns del poble amb 949 viatges de transportista i 283 jornals manuals. Els treballs de col·laboració comencen en el 1724 i s'acaben en el 1737 (tres anys després de la inauguració de l'església).

Les feines relacionades amb el transport les hem resumit en la corresponent taula. En aquest cas, entenem que tragar materials era una de les feines complementàries que el poble es va comprometre a realitzar, i permetia que el ritme de la construcció de l'església no s'interrompés per manca dels materials. Hem de suposar que aquestes tragines es devien realitzar (malgrat no ho trobem especificat) mitjançant carros i carretes tirades per bous, cavalls, mules, etc.⁹

Taula 1. Tragines realitzades pels veïns de Torrent

	1724	1725	1726	1727	1728	1729	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	
TRANSPORT (juntetes)															
Terra	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	29
Pedres	10,5	7	6	67	95	93,5	57	17	57	38,5	19	15,5	11	9	503
Sorra	24,5	2	0,5	6	4	-	-	-	-	-	-	13,5	2	17,5	70
Calç	44	22	22	4	13	-	5,5	5	1	4	1	3	-	1	125,5
Calç amarada	4	11	6,5	5	8	5	5,5	1	6	13,5	7,5	14	9,5	1,5	98
Fusta	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	3
Antenes	-	1	-	-	-	-	3	-	5	-	2	-	-	-	11
Cairats	1	-	-	5	2	-	1	-	-	2	4	-	-	-	15
Rajols	2,5	2	-	10	14	1	20	2	13	-	4	4	4	13	89,5
Teules	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1	-	-	5
TOTAL Juntetes	112,5	45	35	97	136	99,5	93	25	83	60	40,5	53	26,5	43	949
	12%	5%	3,5%	10%	14,5%	10,5%	10%	2,5%	8,5%	6,5%	4%	5,5%	3%	4,5%	100%

8. ADG: *Llibre de comptes*, 1724.

9. Per exemple, el Mas Cantó disposava de mitjans d'ajuda a la construcció com 1 magall, 4 aixades, 2 torns de carreta i 1 jou de bous a l'entrada de la casa; 1 aixada dolenta al trull; 1 mula de pèl negre i 1 burra de pèl ros a l'estable; 1 carreta bordera i 1 jou a l'era, etc. (AHG: Notaria de Torrent, Tr. 13, sense p., 1718).

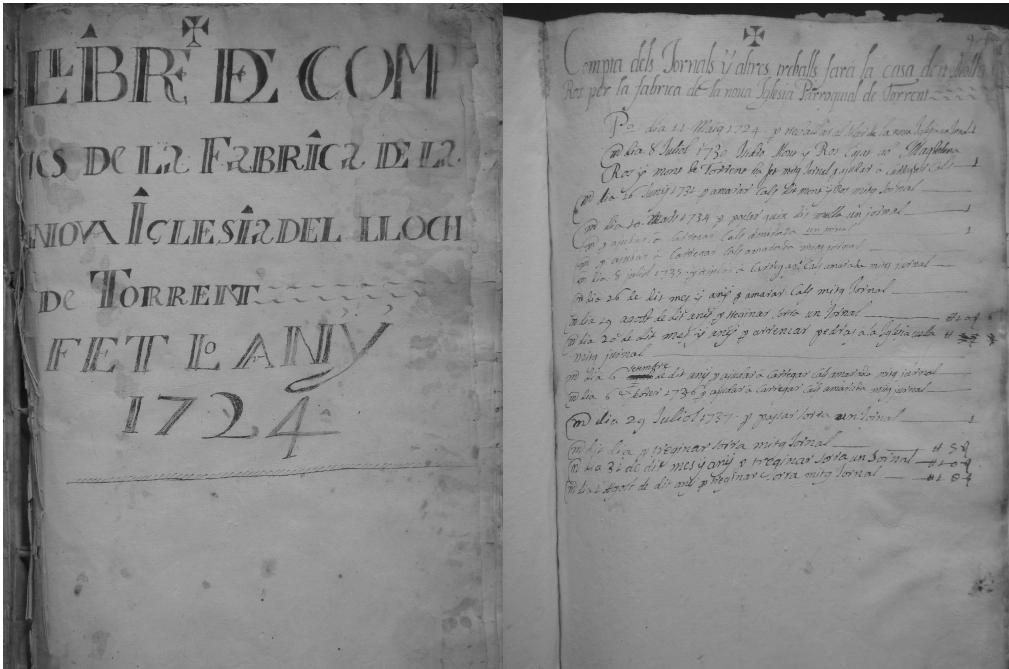

Figura 9. Llibre de comptes de la fàbrica de l'església de Torrent, 1724 (Arxiu Diocesà de Girona).

Tenim vint-i-nou viatges de transport de terra realitzats pels veïns (fonamentalment en el 1724) que corresponen a «treure terra dels fonaments» i «treure terra de la torra». En aquest cas, moure les terres és la feina inicial que permet esplanar, terraplenar i transportar les terres obtingudes després de fer les rases de la fonamentació.

Sabem que trenta-vuit veïns realitzen 503 tragines de pedra (fonamentalment entre 1727 i 1730). Les feines que trobem descrites són «transportar pedres» i «traginar pedres de l'església vella» (obtingudes del seu enderroc).

Es descriuen setanta viatges de sorra entre els primers cinc anys (1725-1728) i els últims tres anys de l'obra (1734-1737) que corresponen a «carregar i traginar sorra» i «ajudar a carregar sorra».

Troblem 125,5 feines relacionades amb el transport de calç. Aquests treballs es realitzen fonamentalment en els primers cinc anys (1724-1728) i suposen «traginar calç» dels diferents forns de l'entorn del poble (forn de can Serra, forn de can Rostoll i forn de can Carbonell) fins a l'obra de l'església.

Es fan noranta-vuit feines relacionades amb el transport de calç amarada, unes feines que es realitzen d'una manera bastant regular i repartida durant l'obra. Sabem que es realitzen tres feines relacionades amb el transport de fusta. Amb relació al transport d'antenes i posts de fusta, es descriuen onze feines. Hem trobat quinze feines relacionades amb el transport

de cairats. Sabem que es feren 89,5 viatges de transport de rajols. Sabem que els rajols es portaren de Fonteta (96 %) i de Pals (4 %).¹⁰ Finalment hem comptabilitzat cinc viatges de transport de teules.

Per altra banda, també cal fer esment a la col·laboració dels veïns en concepte de jornals d'ajuda en les feines de construcció de la nova església. En aquest cas, igualment que en l'apartat anterior, hem resumit la informació en una taula de jornals de manipulació de materials.

Taula 2. Jornals realitzats pels veïns de Torrent

	1724	1725	1726	1727	1728	1729	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	
MANIPULACIÓ (jornals)															
Enderroc torre	67,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	67,5
Fer fonaments	93,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,5	-	-	-	98
Amarar la calç	30,5	8	11	1	3	-	-	4,5	6,5	3	2	1	0,5	1,5	72,5
Garbellar sorra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	3,5	-	4
Garbellar guix	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7,5	1	3	2	15,5
Fer de manobre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2,5	2	-	-	5,5
Altres	3	7	1	8	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	20
TOTAL Jornals	196,5	15	12	9	3	-	-	4,5	6,5	4	17,5	4,5	7	3,5	283
	69,5%	5,5%	4%	3%	1%	-	-	1,5%	2,5%	1,5%	6%	1,5%	2,5%	1,5%	100%

Es realitzen 67,5 jornals d'enderrocament de la torre. Aquests treballs els trobem definits com «treballar a la torra», «treure terra», «explanar», i «cavar terra». Tots els treballs es concentren en el primer any, unes ajudes que són indispensables per a l'enderroc i la neteja del terreny per a la futura construcció.

Els noranta-nou jornals relacionats amb la fonamentació són «fer fonaments», «treure terra dels fonaments» i «obrir fonaments». Tots els treballs es concentren sobretot en el primer any. Gairebé tot el poble (quaranta veïns) col·labora a fer els fonaments.

10. Els que realitzen més viatges són: Pere Oller (13 viatges), Mas Rostoll (11 viatges), Damià Carbonell, Francesc Cebrià, Mas Viñas i Salvador Parer (7 viatges), Mas Cantó (5 viatges), Miquel Parer, Mas Ramon, Mas Caner, Pere Cantó (4 viatges), etc. Entre aquestes relacions només trobem 2,5 vegades ajudes de càrrega que són: Miquel Cebrià fill (2 ajudes) i Pere Molinos (0,5 ajudes) (ADG: *Llibre de comptes*, 1724).

Hem comptabilitzat 72,5 jornals «d'amarar calc», «fer basses», «fer basses i amarrar-les» i «netejar basses», que estan relacionats amb les feines d'apagar la calç (o negar la calç viva en aigua). Gairebé la meitat de la feina (42 %) es concentra en el primer any de treball, mentre que la resta es distribueix en els anys que dura l'obra. Els vint-i-quatre veïns que participen en aquesta feina fan entre 1 i 2 jornals cadascú.

També trobem relacionats 4 jornals destinats a «passar [garbellar] sorra». Aquests treballs es realitzen sobretot en els últims anys de la construcció de l'església.

Sabem que els 15,5 jornals de preparar guix que trobem definits en el llibre de comptes són «picar guix» i «passar [garbellar] guix». Trobem tretze veïns que realitzen aquesta feina que ho fan també en els últims anys de l'obra.

Els treballs de manobre són ben escassos: 5,5 jornals. Aquestes feines d'ajuda es defineixen com «fer de manobre a la resclosa» del poble de Torrent. Finalment, les altres feines com són la d'adobar camins, etc., sumen un total de 20 jornals.

Taula 3. Pagaments realitzats durant la construcció de l'església de Torrent

1. Inici de l'obra (2,15%)
2. Omplir fonaments (2,15%)
3. Realització de la banqueta (3%)
4. Tenir feta una cana (1,6 m) d'alçada de paret (8,5%)
5. Dues canes (3,2 m) d'alçada de paret (8,5%)
6. Tres canes (4,8 m) d'alçada de paret (5,35%)
7. Quatre canes (6,4 m) d'alçada de paret (5,35%)
8. Cinc canes (8 m) d'alçada de paret (5,35%)
9. Sis canes (9,6 m) d'alçada de paret (5,35%)
10. Set canes (11,2 m) d'alçada de paret (5,35%)
11. Vuit canes (12,8 m) d'alçada de paret (5,35%)
12. Fer totes les parets (5,35%)
13. Fer les voltes (6,5%)
14. Acabar el campanar (10,5%)
15. Acabar la resta de l'obra (15,5%)
16 a 20. Quatre ajustaments de preus fets durant l'obra (9,5%)

FONT: Arxiu Històric de Girona: Notaria de Torrent, Tr. 16, p. 57-8, 1724.

Respecte al pressupost de l'obra establert en el contracte notarial (de preu fet) més els increments pactats durant l'obra,¹¹ obligava el poble de Torrent a pagar 2.335 lliures (100 %) en vint pagaments perfectament estipulats.

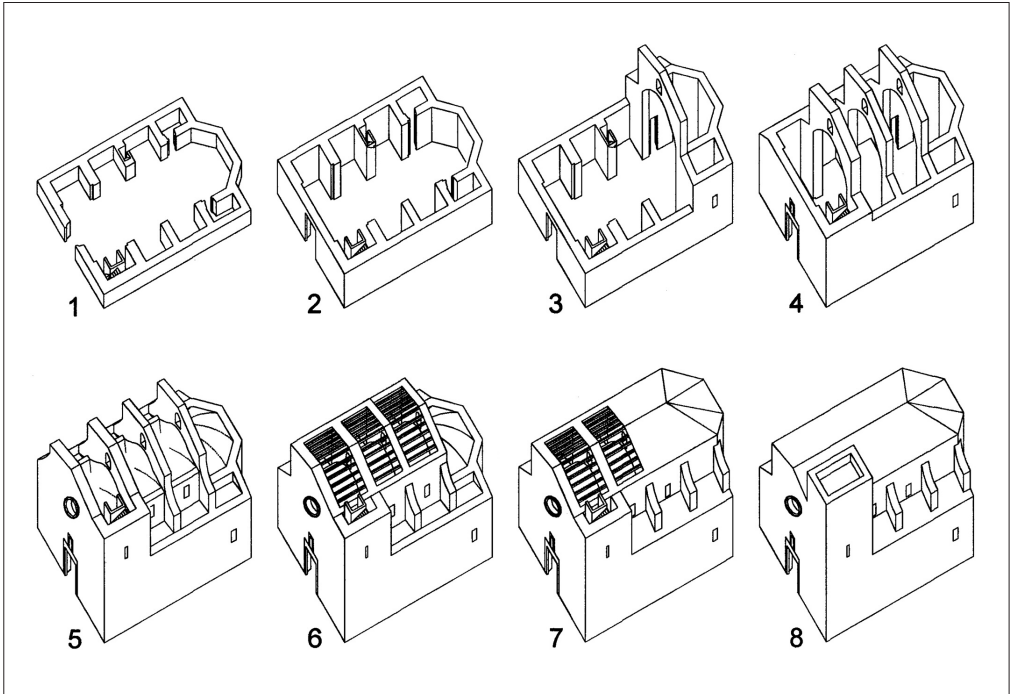

Figura 10. Procés constructiu de l'església de Torrent segons els plànols d'Agustí Soriano (dibuix R. R.).

La inauguració de l'obra (1734) es va celebrar deu anys després d'haver-la començat, malgrat que els treballs d'acabats continuaren durant tres anys més (1737).

Conclusions

Si comparem els plànols originals d'en Soriano amb l'edifici actual trobem un augment de les dimensions de la superfície de la sagristia, el sobredimensionament de l'amplada dels contraforts de l'església (de 90 cm a 100 i 120 cm, respectivament), la disminució del gruix de la

11. Sabem que el preu inicial era de 2.000 lliures (21 de maig de 1724), i per unanimitat es varen acceptar els corresponents augmentos successius (preus contradictoris) «com fer la banqueta que passa tot lo entorn y davant de dita nova Iglesia de pedra picada 70 lliures» (març de 1725), el cost per «...fer tota la volta de la nau de dita Iglesia i del cor, i altres coses 265 lliures» (18 de maig de 1729), uns augmentos que varen fer pujar el cost de l'obra a 2.335 lliures (ADG: *Llibre de comptes*, p. 160, 1724).

resta dels murs de l'església (de 90 cm a 80-50 cm), el canvi de voltes de rajol de la nau central per voltes de pedra i argamassa, la introducció de llunetes en les voltes de les naus laterals i de la sagristia,¹² així com tot un seguit de variacions en les proporcions del campanar (tant de la planta com de l'alçat). Un seguit de modificacions puntuals, respecte al disseny inicial, que ens permet deduir que en aquest cas els plànols arquitectònics continuen excessivament preocupats per reproduir el model estilístic desitjat, deixant per a la direcció d'obres les decisions complementàries sobre aspectes de dimensionament estructural, etc. Un model estilístic (barroc funcionalista) d'una gran lògica que permet una total previsió de l'obra (determinisme científic) amb la possibilitat d'introduir rectificacions durant l'execució.

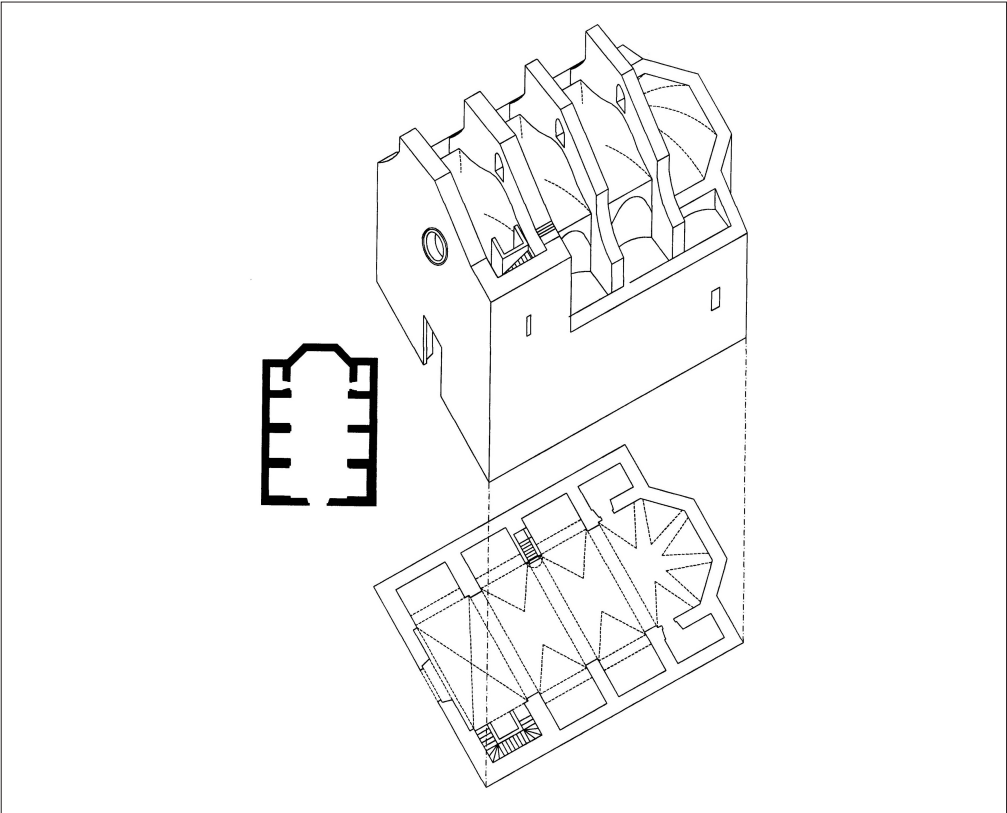

Figura 11. Tipologia estructural de l'església de Torrent amb guixos de parets regulars segons els plànols d'Agustí Soriano (dibuix R. R.).

12. Moltes d'aquestes variacions les tenim documentades: «...convocats i congregats (el batlle, el rector i els obrers de la paròquia) han resolt amb Francesc Ferrer empresari de la nova fabrica que les voltes de les sacristies i capelles es facin amb llunetes...» (16 setembre 1727) (ADG: *Llibre de comptes*, p. 160, 1724).

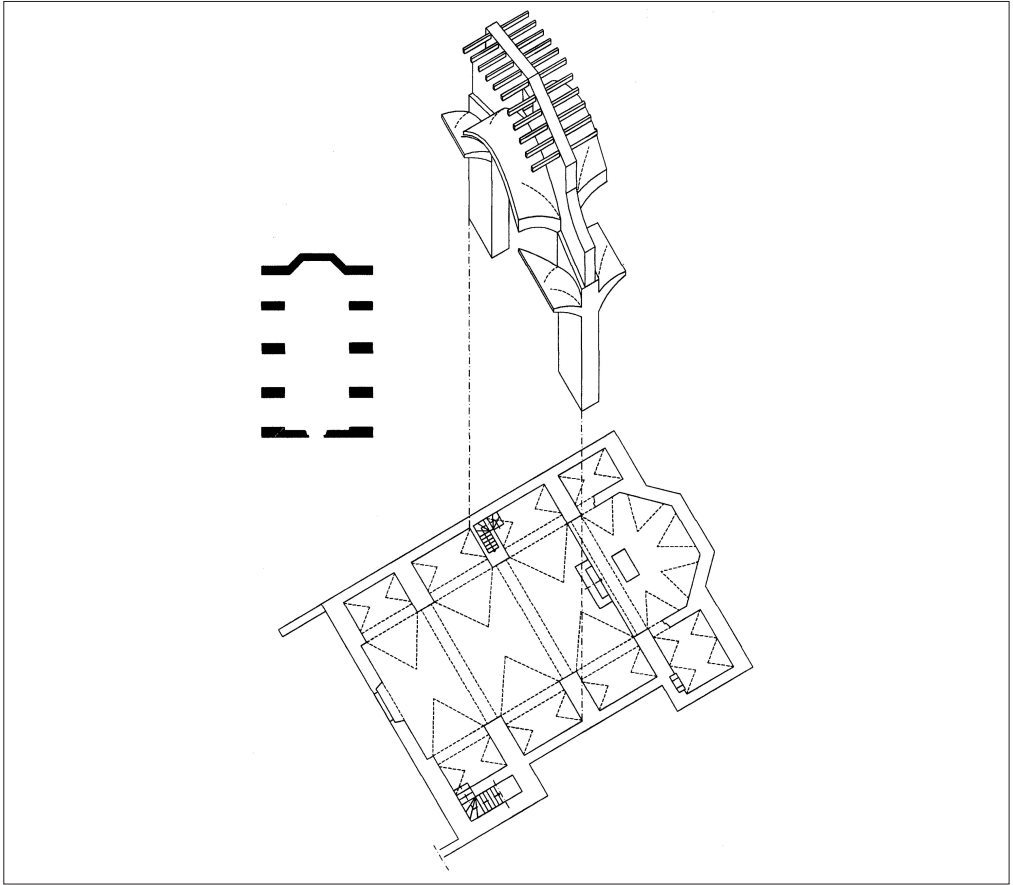

Figura 12. Tipologia estructural de l'església de Torrent amb gruixos diferents de parets segons l'estat actual (dibuix R. R.).

Un procés eminentment racional que en cap moment defuig de l'emotivitat de l'espai transcendent barroc (propi de la cultura del segle XVII i XVIII), tal com evidencia el cronista en la inauguració (13 d'agost de 1734): «...acabada la benedicció som anats a l'església vella i arribats he pres la custòdia havent entonat el "Himna Sacris", en la professo molt solemne per la translació del Santíssim Sacrament amb molt de concurs de gent del poble i molts forasters; així mateix s'ha traslladat totes les imatges dels altars que portaren els minyonets».¹³

13. ADG: *Llibre de comptes*, 1724.

